

van begin '45 af werd aan de Birma-spoorweg weer veel honger geleden.

De krijgsgevangenen die bij en aan de spoorweg niet nodig waren, werden eind '43 en begin '44 in zes grote kampen samengebracht, niet ver van het beginpunt van de spoorweg in Thailand. Er kwamen daar, zoals al vermeld, ook twee grote kampen waar de zieken werden geconcentreerd. In sommige van die kampen ontbrak veel aan de goede verstandhouding tussen officieren en minderen, omdat alleen die eersten over gelden voor bijvoeding beschikten (er werd niet gewerkt en er werden dus geen corveegelden uitbetaald) en op zijn best slechts een ontoereikend deel daarvan aan de kampkas afstonden. 'Veel dagboeken van niet-officieren', aldus Leffelaar en van Witsen, 'schrijven er over, hoe juist na de voltooiing van de spoorbaan ernstige wanverhoudingen zijn ontstaan', en zij noemen het 'opmerkelijk dat vooral bij het Knil de dagboeken er melding van maken, veel meer dan bij de Engelsen en de Australiërs.'¹

In maart '44 begon de afvoer van de krijgsgevangenen die bestemd waren voor werk in de mijnen en fabrieken in Japan en die van Singapore of van Saigon uit daarheen moesten worden getransporteerd (transporten waarbij velen verdronken). Voor werk in Japan werden geen Indische Nederlanders, althans geen personen met donkere huidskleur, aangewezent², zodat van de Knil-krijgsgevangenen slechts een deel in Singapore of Saigon werd ingescheept. Aan de van begin '43 af in Japan werkzame groep van ca. zeshonderd 'technici' (op de officieren na, allen Indische Nederlanders) en aan de drieduizendvierhonderd die in september '43 Java hadden verlaten, werden nu nog ca. drieduizendzeshonderd Nederlandse krijgsgevangenen toegevoegd.

De groep van de Knil-gevangenen in Singapore groeide aan tot ca. tweeduizend man.³ Zij kreeg het moeilijk doordat de Japanners in mei '44 besloten, het bij de Changi-gevangenis gebouwde grote kamp te gebruiken voor de huisvesting van Japans luchtmacht personeel en de krijgsgevangenen uit het kamp samen te persen binnen de muuromheining van de gevangenis. In de gebouwen was slechts ruimte voor ca.

¹ Leffelaar en van Witsen, p. 236. ² Het motief hiertoe was vermoedelijk dat de Japanse autoriteiten die ook in het eigen land pretendeerden 'Azië te hebben bevrijd', niet wensten dat in Japan gevangenen aan het werk zouden zijn die voor Aziaten gehouden konden worden. ³ Wij herinneren er aan dat in september '44 van Java ca. zevenhonderdvijftig krijgsgevangenen, onder wie talrijke officieren der koopvaardij die door de Japanners als krijgsgevangenen beschouwd waren, naar Singapore werden overgebracht om er te helpen bij het graven van een droogdok. Op hen volgden later nog andere groepen.